

Rafał WORDLICZEK*

EWOLUCJA W STOSUNKACH BOLIWIJSKO-AMERYKAŃSKICH NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU

Evolution of Bolivian-US Relations at the turn of the 20th and the 21st Century

Streszczenie:

Subregion andyjski jest ważny dla wielu aktorów współczesnych stosunków międzynarodowych. Jednym z nich są Stany Zjednoczone. Przedmiotem artykułu jest prezentacja instrumentów i celów polityki zagranicznej wobec Boliwii. Do najważniejszych celów polityki USA wobec La Paz należą: wspólna walka z narkobiznesem, promocja wartości demokratycznych, zwłaszcza po 2005 roku, kiedy prezydentem został Evo Morales oraz wspieranie reform wolnorynkowych w Boliwii. Aktualnie, mamy do czynienia z rywalizacją gospodarczą o wpływ w Boliwii pomiędzy USA, Unią Europejską i Rosją. Ze strategicznego punktu widzenia, kwestie gospodarcze zdominują prawdopodobnie kontakty amerykańsko-boliwijskie w przyszłości.

Słowa kluczowe: Boliwia, Morales, Stany Zjednoczone, demokracja, narkobiznes.

Abstract:

Andean subregion is a very important area at the contemporary international relations. Bolivia is one of the Andean states. There are three main goals of the American foreign policy towards Bolivia: one of the main is supporting La Paz in fighting against narcobusiness. The second one is promoting democracy in this country, especially, after 2005, when Evo Morales won the presidential elections. The last goal is encouraging Bolivia for free market reforms by American economic initiatives like Andean Trade Preferences Act (ATPA). Nowadays, U.S., European countries and Russia are in rivalry for these markets. The winner of this competition will keep control of the whole market of minerals and from the political, economic and strategic point of view will be stronger in the future.

Keywords: Bolivia, Morales, United States, democracy, narcobusiness.

Niektórzy starają się postawić nas przed wyborem między ideałami Ameryki i interesami Ameryki, to znaczy między tym, czym jesteśmy a tym, jak działamy. To fałszywy wybór. Z mocy własnej decyzji i przeznaczenia Ameryka rozwija [ideę] politycznej wolności, i najbardziej zyskuje wtedy, kiedy demokracja czyni postępy. Stany Zjednoczone mają wielki, nadrzędny cel, którym jest utrzymanie obecnej ery amerykańskich wpływów tak, aby wiele następnych pokoleń żyło w pokoju i demokracji¹.

Stany Zjednoczone prowadzą aktywną politykę wobec różnych części świata. Dla współczesnych Stanów Zjednoczonych relacje z takimi aktorami, jak Chiny, Rosja, Unia Europejska, Japonia są traktowane priorytetowo. Jednak jako

* Dr Rafał Wordliczek – adiunkt w Katedrze Historii Dyplomacji i Polityki Międzynarodowej Instytutu Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UJ. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych z zakresu historii i współczesnych stosunków międzynarodowych. W 1999 roku stypendysta The Tokyo Foundation.

¹ G.W. Bush, *A Distinctly American Internationalism*, Ronald Reagan's Library, Simi Valley, November 19, 1999, www.mtholyoke.edu/acad/interel/bush/wspeech.htm (dostęp: 29.07.2014).

hegemon międzynarodowej sceny politycznej są również zaangażowane w regionach o niskim stopniu zainteresowania. Przykładem takiego obszaru jest subregion andyjski, a niniejsza analiza dotyczy polityki USA wobec jednego z państw go tworzących. Do analizy polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec regionów o niskim stopniu zainteresowania wybrano południowoamerykańską Boliwię z dwóch głównych powodów. Pierwszy jest związany ze zmianami politycznymi, jakie miały miejsce w tym kraju pod koniec 2005 roku i ich wpływem na stosunki amerykańsko-boliwijskie. W wyniku wyborów prezydenckich w 2005 roku nastąpiła zmiana na stanowisku prezydenta Republiki Boliwii. Nowo wybrany prezydent Evo Morales na początku swoich rządów przyjął odmienny kurs w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi. Dotychczasowa proamerykańska linia polityczna została zastąpiona przez politykę niezależną od Waszyngtonu. Drugim powodem wyboru Boliwii są cele polityki zagranicznej USA realizowanej wobec La Paz. Do najważniejszych należą: współpraca w dziedzinie zwalczania narkobiznesu, promocja demokracji w Boliwii oraz współpraca gospodarcza.

Stosunki boliwijsko-boliwijskie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku

W 1982 roku po obaleniu junty wojskowej w Boliwii rozpoczęła się era rządów demokratycznych. Lata dziewięćdziesiątych XX wieku w historii Boliwii to dekada ważnych przemian w życiu politycznym i początek fundamentalnych zmian w prawodawstwie. Najważniejszą rolę w tworzeniu nowoczesnej Boliwii odegrał kilkakrotny prezydent kraju Gonzalo Sánchez de Lozada, wywodzący się z partii Movimiento Nacionalista Revolucionario (MNR). W 1994 roku z jego inicjatywy parlament uchwalił nową konstytucję, która zastępowała ustawę zasadniczą z 1967 roku. Główne zmiany w niej zawarte to: uznanie praw dotąd marginalizowanej ludności indiańskiej, wprowadzenie nowego podziału administracyjnego kraju i decentralizacja, reforma prawa wyborczego oraz, co było najważniejsze z punktu widzenia interesów zagranicznych inwestorów, prywatyzacja przedsiębiorstw z sektora paliwowego. W sferze gospodarki rządu prezydenta Lozady były kontynuacją trendu neoliberalnego, zapoczątkowanego w Boliwii w latach osiemdziesiątych XX wieku. Decyzją rządu procesem prywatyzacji objęto 50% firm, należących do tej pory do państwa. Sprywatyzowano przedsiębiorstwa państwowe również ze strategicznych branż. W 1996 roku sprzedano giganta paliwowego YPFB, ENDE narodowego operatora energetycznego, ENFE narodowego przewoźnika kolejowego,

ENTEL operatora telekomunikacyjnego oraz narodowe linie lotnicze LAB. Działania prywatyzacyjne na szeroką skalę Lozady są jedną z przyczyn popularności i dojścia do władzy w następnych latach populisty Evo Moralesa. Negatywne skutki prywatyzacji były widoczne natychmiast, np. z YPDB zredukowano załogę pracowniczą z 6 do 2 tysięcy ludzi. Zdaniem Boliwijczyków prywatyzacja przynosiła zyski zagranicznym, przede wszystkim amerykańskim inwestorom, a przeciętnym ludziom kojarzyła się jedynie z bezrobociem, biedą i wysokimi kosztami życia. W 1997 roku Lozada przegrywa wybory, a nowym prezydentem zostaje były dyktator, konserwatywny generał Hugo Banzer. W 2001 roku Banzer z powodów zdrowotnych i problemów gospodarczych kraju rezygnuje z urzędu. Przez rok urząd prezydenta Boliwii obejmuje wiceprezydent Jorge Quiroga. W czerwcu 2002 roku do władzy powraca Lozada. Druga kadencja okazała się całkowitą klęską tego polityka i narodzinami nowego aktora sceny politycznej nieprzeciętnego formatu, Evo Moralesa. Decyzje polityczne i gospodarcze podjęte przez władze w La Paz w ciągu ostatnich 25 lat miały bezpośredni wpływ na politykę zagraniczną, w tym na stosunki ze Stanami Zjednoczonymi. Dla Waszyngtonu najbardziej niepokojące wydawało się wprowadzenie nowych rozwiązań legislacyjnych w Boliwii².

Koniec zimnej wojny oznaczał pojawienie się nowych problemów w świecie unipolarnym zdominowanym przez Stany Zjednoczone. W przypadku stosunków boliwijsko-amerykańskich konfiguracja polityczna na scenie międzynarodowej obowiązująca podczas zimnej wojny oraz związane z nią następstwa, została zastąpiona przez wojnę narkotykową (*drug war*). Problem produkcji i handlu narkotykami był obecny w stosunkach La Paz z Waszyngtonem od lat osiemdziesiątych XX wieku (tabela 1), a amerykańska pomoc finansowa dla Boliwii w latach dziewięćdziesiątych XX wieku osiągnęła najwyższy pułap³.

Co prawda na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku produkcja narkotyków spadła w porównaniu z sąsiednimi krajami, jednak problem nadal pozostał nierozwiązany⁴. Do najważniejszych przyczyn redukcji produkowanych narkotyków w Boliwii należały konkurencja ze strony producentów koki z Peru, rozpoczęcie uprawy koki przez kolumbijskich chłopów, spadek cen narkotyków spowodowany

² Zanim Morales wygra w 2005 roku wybory, po protestach społecznych Lozada odchodzi z urzędu, a kadencję prezydencką kończą Carlos Mesa i Eduardo Rodríguez Veltze. H. S. Klein, *A Concise History of Bolivia*, New York 2011, ss. 259-262.

³ J.G. Sanjines, *148 años de relaciones diplomáticas Bolivia-EE.UU.*, J. Sanjinés Goytia, La Paz 1996, s. 68.

⁴ O sytuacji Boliwii w aspekcie walki z producentami kokainy traktuje praca U. Ługowskiej, *Boom kokainowy w Ameryce Łacińskiej. Casus Boliwii*, Trio, Warszawa 2002.

wany konkurencją wśród producentów oraz intensyfikacja działań przeciwko producentom narkotyków przy wsparciu społeczności międzynarodowej. Spośród międzynarodowego środowiska największego wsparcia władzom boliwijskim w walce z narkobiznesem udzielili Amerykanie. Prezydenci George Bush i Bill Clinton wypowiedziawszy *war on drugs* w Boliwii stanęli przed pytaniami-dylematami: czy bezkompromisowa walka z narkobiznesem, zakończona ewentualnym sukcesem będzie miała wpływ na rozwój demokracji i stabilności gospodarczej w innych krajach regionu? Czy zaangażowanie USA w walkę z narkobiznesem nie naruszy interesów gospodarczych w regionie poprzez wzrost antyamerykańskich nastrojów wśród tamtejszych społeczeństw?⁵ Niepewność działań administracji prezydenta Busha wzmacniały niepokojące dane statystyczne. Szacunki amerykańskie mówią o wzroście popytu na kokainę, w tym również tą pochodzącą z Boliwii, w latach 1988-1991 o 175%, z 400 ton do 1 100 ton⁶.

TABELA 1. POMOC FINANSOWA STANÓW ZJEDNOCZONYCH DLA BOLIWIJ W WALCE Z PRZEMYSŁEM NARKOTYKOWYM

Rok	Suma pomocy w mln USD
1985	43 443 000
1986	66 774 000
1987	70 041 000
1988	79 783 000
1989	86 332 000
1990	149 044 000
1991	178 144 000
1992	203 166 000

Źródło: E.A. Gamarra, *Entre la droga y la democracia. La cooperación entre Estados Unidos-Bolivia y la lucha contra el narcotráfico*, La Paz 1994, s. 82.

W 1992 roku uprawa koki została ograniczona do powierzchni 25 000 hektarów. Dla porównania, w sąsiednim Peru 120 000 hektarów było wykorzystywa-

⁵ D.S. Palmer, *U.S. Relations with Latin America during the Clinton Years*, University Press of Florida, Gainesville 2006, s. 18.

⁶ S.H. Menzel, *Fire in the Andes. U.S. Foreign Policy and Cocaine Politics in Bolivia and Peru*, University Press of America, Lanham/New York/London 1996, s. 9.

nych pod uprawę tej rośliny, zaś w Kolumbii 30 000 hektarów. Pomimo restrykcyjnych działań, według szacunków urzędników *Drug Enforcement Administration* (DEA) roczna wartość kokainy wyprodukowanej z boliwijskich liści koki wynosiła 25 mld USD⁷. Do 1999 roku udało się ograniczyć uprawy koki w Boliwii, głównie w regionie Chapare do 14 000 hektarów oraz produkcję kokainy do 70 ton rocznie. W tym samym roku w Kolumbii wytwarzano od 300 do 400 ton kokainy, natomiast w Peru od 175 do 240 ton tego narkotyku rocznie.

Krytycy zwracali uwagę na fakt, iż spadek produkcji kokainy na terytorium Boliwii nie został spowodowany przez działania władz centralnych przy wsparciu USA. Produkcja narkotyku w Boliwii jest stosunkowo niewielka, gdyż liście koki od lat sześćdziesiątych XX wieku są transportowane z Boliwii do Kolumbii i tam odbywa się główna produkcja narkotyku. Poddawano w wątpliwość również niehumanitarne metody walki stosowane przez wojska amerykańskie przeciwko boliwijskim plantatorom koki w latach 1997-2002⁸. Jednak zdaniem zwolenników programu to dzięki działaniom kolejnych rządów boliwijskich przy wsparciu amerykańskich instytucji np. DEA udało się zmniejszyć uprawę koki i w efekcie eksport kokainy z Boliwii (wykres 1)⁹.

Stosunki gospodarcze Boliwii i Stanów Zjednoczonych od lat dziewięćdziesiątych XX wieku zdominowane były przez eksport nowych towarów: boliwijskiego gazu ziemnego i artykułów rolnych, przede wszystkim soi. Wiek XIX i XX w Boliwii należał do srebra i cyny, surowców eksportowanych do wielu krajów świata. Pod koniec XX wieku miejsce srebra i cyny w eksporcie Boliwii zaczął zajmować gaz ziemny. Już w 1972 roku wybudowano gazociąg biegnący z Santa Cruz do granicy z Argentyną. W 1999 roku zrealizowano wspólne brazylijsko-boliwijskie przedsięwzięcie. Brazylijska firma Petrobras oraz boliwijskie przedsiębiorstwo państwowe Yacimientos Petroliferos e Fiscales Bolivianos (YPFB) wybudowały nowy gazociąg łączący Santa Cruz z brazylijską metropolią São Paulo. Obecnie aż 75% gazu ziemnego wykorzystywanego w stanie São Paulo pochodzi

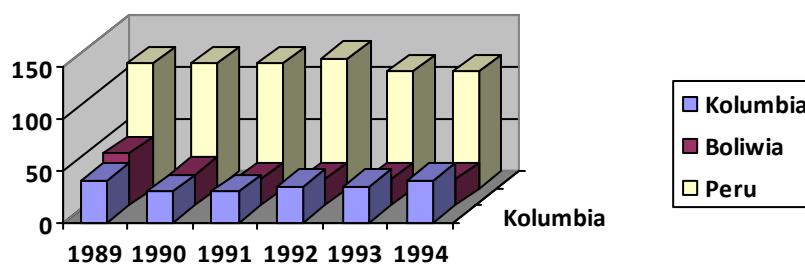
⁷ D. Kurtz-Phelan, „Coca is Everything Here”, *World Policy Journal*, Vol. 22, No. 3, 2005, s. 104.

⁸ W ciągu lat dziewięćdziesiątych XX wieku, do 1997 roku władze boliwijskie próbowały wprowadzić prawo, na mocy którego chłopcy otrzymywali od państwa rekompensatę finansową w zamian za zaprzestanie uprawy koki. Część z nich zamiast koki zaczęła uprawiać soję. Jednak wobec braku większego zainteresowania ze strony plantatorów, władze przy wsparciu sił amerykańskich zdecydowały się na siłowe rozwiązanie problemu. G. Gordon, „The United States, Bolivia and the Political Economy of Coca”, *Multinational Monitor*, vol. 27, no. 1, 2006, s. 53.

⁹ K.D. Lehman, *Bolivia and the United States: A Limited Partnership*, University of Georgia Press, Athens/London 1999, s. 48.

z Boliwii. U progu nowego wieku gaz ziemny, który wyparł pod koniec ubiegłego wieku tradycyjne surowce cynę i srebro stał się najważniejszym surowcem mineralnym eksportowanym przez Boliwię. Zwiększony popyt na boliwijski gaz ziemny, kosztem innych minerałów, miał miejsce już od początku XXI wieku. W 2008 roku eksport boliwijskiego gazu ziemnego stanowił aż 45% eksportu surowców mineralnych, cynku jedynie 11%, a cyny spadł do 3%¹⁰. Spośród artykułów rolnych eksportowanych przez Boliwię na pierwsze miejsce wysuwa się soja, której największymi odbiorcami są Brazylia i Stany Zjednoczone. Sprzedaż soi w 2008 roku stanowiła 8% wartości całego eksportu Boliwii (wykres 2)¹¹.

WYKRES 1. UPRAWA KOKI W KRAJACH SUBREGIONU ANDYJSKIEGO W LATACH 1989-1994
(TYS. HEKTARÓW)

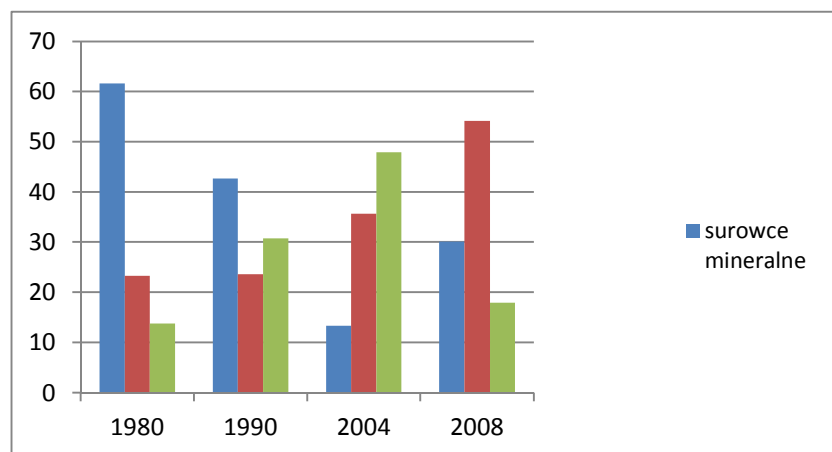

Źródło: S. H. Menzel, *Cocaine Quagmire. Implementing the U.S. Anti-Drug Policy in the North Andes – Colombia*, Lanham/New York/Oxford 1997, s. 5.

¹⁰ C.M. Ribando, M.P. Sullivan., *Latin America: Energy Supply, Political Developments, and U.S. Policy Approaches*, US Congressional Research Service, January 2013, Washington D.C. 2013, s. 15.

¹¹ Poza czynnikiem ekonomicznym uprawa soi była ważna, gdyż wielu farmerów wcześniej uprawiało kokę. Eksperyment wspierany przez USA, polegał nie tylko na otwartej walce z narkobiznesem, ale dawał realną alternatywę dla chłopów boliwijskich w postaci uprawy „bezpiecznej” i legalnej rośliny bez utraty dochodów. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku udział w globalnym rynku soi boliwijskiej stanowił aż 38%. Dodatkowo w ciągu ostatniej dekady XX wieku zbiory soi zwiększyły się prawie dwukrotnie z 125 tys. ton do 225 tys. ton rocznie. S.H. Menzel, *Fire in the Andes...*, s. 62.

WYKRES 2. ZMIANA STRUKTURY EKSPORTU BOLIWII W LATACH 1980-2008

Źródło: Banco Central de Bolivia, *Volumen y Valor de Exportaciones*, http://www.bcb.gov.bo/index?q=estadisticas/sector_externo, 2010 (dostęp: 2.11.2012).

Stosunki amerykańsko-boliwijskie za prezydentury Evo Moralesa

Stosunki amerykańsko-boliwijskie ulegają gruntownej zmianie od 2006 roku, kiedy w następstwie wyborów prezydenckich przeprowadzonych w grudniu 2005 roku urząd prezydenta Boliwii obejmuje Evo Morales. Na początku stycznia 2006 roku miały miejsce pierwsze symptomatyczne wydarzenia, zapowiadające napięcia w stosunkach boliwijsko-amerykańskich. 1 stycznia prezydent Morales podpisał dekret, który wprowadzał obowiązek posiadania wiz przez obywateli USA odwiedzających Boliwię nawet w celach turystycznych. Dzień później, na spotkaniu z ambasadorem USA w Boliwii Davidem Greenlee nowo wybrany prezydent Morales zapowiedział kontynuację współpracy boliwijsko-amerykańskiej w zakresie walki z producentami narkotyków, ale tylko pod warunkiem, że USA uszanują demokratyczne wybory mieszkańców państw regionu andyjskiego¹². Polityk ten jest

¹² Już w 2005 roku amerykańscy analitycy ostrzegali decydentów w Waszyngtonie o konsekwencjach płynących dla USA z wyboru Moralesa na prezydenta. Zdaniem politologów zmiana w stosunkach z USA nastąpić miała z trzech zasadniczych powodów: rozbieżności w sprawie metod walki z narkobiznesem, kwestii nacjonalizacji boliwijskich zasobów gazu ziemnego oraz wzmocnienia antyamerykańskiego bloku państw latynoamerykańskich. Mówiono o Moralesie jako „drugim Che” i potencjalnym sojuszniku Kuby i Wenezueli. S. McCormack, *U.S. State Department Regular News Briefing*, January 20, 2006.

osobą szczególną w historii republiki Boliwii z wielu powodów. Przede wszystkim jest pierwszym prezydentem kraju, którego pochodzenie etniczne wywodzi się z grupy boliwijskich Indian. Po wtóre, Morales jest pierwszym od momentu powrotu rządów demokratycznych w Boliwii w 1982 roku kandydatem, który wygrał wybory prezydenckie w pierwszej turze zdobywając 56-procentowe poparcie¹³. W uzyskaniu tak znaczącego zwycięstwa pomogły Moralesowi błędy popełnione w latach 2000-2003 przez prezydenta Lozadę.

W styczniu 2000 roku miał miejsce kryzys wewnętrzny zwany wojną o wodę, spowodowany decyzją prezydenta Lozady o prywatyzacji sieci wodociągowej w prowincji Cochabamba, zamieszkaną przez Indian z plemienia Keczua. Nabywcą większości udziałów w prywatyzowanym przedsiębiorstwie miała być północnoamerykańska firma Bachtel. Zdeterminowani Indianie w wyniku protestów zmusili władze do wycofania się z tej kontrowersyjnej decyzji¹⁴. Dwa lata później doszło do tzw. wojny o gaz. Władze w La Paz miały zamiar wybudować gazociąg na terytorium Chile i połączyć Boliwię z portami na wybrzeżu chilijskim w celu eksportu gazu ziemnego dla kontrahentów transoceanicznych. Eksport miał odbywać się poza kontrolą boliwijskiego giganta z branży paliwowej YPFB, w którym udziały posiadało państwo.

We wrześniu 2003 roku na ulicach wielu miast boliwijskich, w tym w La Paz doszło do gwałtownych starć z policją w proteście przeciw planowanej budowie gazociągu. W wyniku zamieszek śmierć poniosło 80 demonstrantów. Konsekwencją tych wydarzeń było wycofanie się rządu z pomysłu realizacji inwestycji i rezygnacja z urzędu prezydenta Lozady. Te wydarzenia spowodowały wzrost popularności Moralesa i jego triumfalny marsz po władzę w grudniu 2005 roku. W 1995 roku Morales stał na czele partii Movimiento al Socialismo (MAS). Poparcie dla MAS wśród Boliwijczyków rosło gwałtownie od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Główną grupą wspierającą partię Moralesa byli chłopci trudniący się uprawą koki tzw. *cocaleros* z prowincji Cochabamba, z której pochodzi obecny prezydent kraju. Skutki represyjnej polityki antynarkotykowej kolejnych rządów trwającej od początku ostatniej dekady minionego wieku, wspieranej przez oddziały amerykańskie w sposób szczególny odczuli chłopcy z doliny Cochabamba. Poza oczywistymi negatywnymi skutkami ekonomicznymi, wynikają-

¹³ K.H. Eaton, „Bolivia at the Crossroads: Interpreting the December 2005 Elections”, *Strategic Insights*, Vol. 5, No. 2, 2006, s. 116.

¹⁴ M. Shifter, „Breakdown in the Andes”, *Foreign Affairs*, 2004, <http://www.foreignaffairs.com/articles/60103/michael-shifter/breakdown-in-the-andes> (dostęp: 8.04.2014).

cymi z niszczenia upraw koki, Boliwijczykom coraz bardziej nie podobała się bierność władz centralnych wobec amerykańskiej ingerencji w wewnętrzne sprawy kraju pod pretekstem walki z narkobiznesem. W 1997 roku głosami *cocaleros* z prowincji Cochabamba Morales został wybrany do parlamentu Boliwii, a w wyborach w 2002 roku MAS stał się drugą siłą polityczną w kraju. Nie tylko ludność indiańska, trudniąca się uprawą koki popierała Moralesa. Sytuacja ekonomiczna spowodowała, iż populistyczny MAS zaczął mieć zwolenników wśród hiszpańskojęzycznych mieszkańców miast. Pomimo reform gospodarczych i poprawy wskaźników makroekonomicznych (np. w 1990 roku dochód na mieszkańca wynosił 730 USD, a w 2005 roku 974 USD) Boliwia nadal znajdowała się w grupie najbiedniejszych państw Ameryki Łacińskiej. Biedniejsze od Boliwii były tylko Haiti i Nikaragua. Jednak dużą część dochodów budżetu, ponad 30% stanowiły środki finansowe pochodzące z pomocy zagranicznej, przede wszystkim amerykańskiej. Na przełomie XX i XXI wieku Boliwia była drugim największym beneficjentem pomocy zagranicznej spośród wszystkich państw Ameryki Łacińskiej. Rocznie w ramach programów pomocowych La Paz otrzymywało wsparcie finansowe w wysokości pół miliona USD¹⁵.

Rozwój gospodarczy kraju według Moralesa

Morales zapowiedział, że będzie dążył do poprawy poziomu życia biedoty w miastach i na terenach wiejskich, a kluczem do realizacji tego zadania miała być renacjonalizacja przemysłu wydobywczego. Ponadto, państwo musiało odzyskać kontrolę nad złożami surowców naturalnych, w tym ropy naftowej i gazu ziemnego, a naród boliwijski zdefiniować nową tożsamość narodową poprzez uznanie równorzędnej roli ludności indiańskiej. Aby zrealizować nadrzędne cele polityczne prezydent Morales ogłosił uniezależnienie Boliwii od wpływów Stanów Zjednoczonych i inwestorów z innych krajów, a prywatyzacja majątku narodowego była jednym z przejawów ingerencji Waszyngtonu w wewnętrzne sprawy kraju. Należy zaznaczyć, iż za rządów prezydenta Moralesa Boliwia przyjęła najbardziej antyamerykański kurs w polityce zagranicznej od zakończenia drugiej wojny światowej¹⁶. Od

¹⁵ H.S. Klein, op. cit., ss. 262-264.

¹⁶ Prezydent Morales nie mówi o antyamerykańskiej, ale o niezależnej i suwerennej polityce Boliwii. *Bolivia wants to establish friendly relationships with President Obama. He and I have something in common – we both descend from oppressed population groups. (...) We are a small country, but we still have a right to protect our dignity, independence and fight against foreign*

stycznia 2006 roku, czyli od momentu objęcia urzędu prezydenta do 2010 roku Morales doprowadził do odzyskania kontroli przez państwo 12 najważniejszych przedsiębiorstw z branży paliwowej, energetycznej (maj 2010 roku) oraz telekomunikacyjnej (w maju 2008 roku odkupiono od włoskiej firmy Telecom pakiet 50% akcji w boliwijskiej firmie ENTEL, który Włosi posiadali od 1995 roku). Ponadto władze odtworzyły narodowe linie lotnicze, zrenacjonalizowały dwie huty stali należące do szwajcarskiego przedsiębiorstwa. Konsekwentnie państwo zaczęło znowu być właścicielem zasobów mineralnych poczynając od żelaza na licie kończąc.

Jednak zadaniem priorytetowym dla rządu Moralesa był powrót zasobów surowców energetycznych, gazu ziemnego i ropy naftowej do państwa. Największym ciosem wymierzonym w interesy inwestorów zagranicznych było uchwalenie ustawy 1 maja 2006 roku, zgodnie z którą państwo stawało się właścicielem infrastruktury wydobywczej zagranicznych firm wydobywających gaz ziemny i ropę naftową na terenie Boliwii¹⁷. Pod pewnymi warunkami operatorzy zagraniczni mogli nadal zajmować się eksploatacją surowców energetycznych. Główne zasady kontynuacji współpracy były następujące: YPFB przejmuje kontrolę nad 50% infrastruktury wydobywczej, jedynie 18% przychodów pochodzących z wydobycia i sprzedaży surowców stanowi zarobek inwestorów. Pozostałe 32% przejmuje państwo, 32% zarabia YPFB, a 18% to podatki i opłaty za prawo do działalności górniczej. W praktyce 50% przychodów z tej branży bezpośrednio wpływałoby do budżetu państwa.

Ponadto, nadzór nad eksploatacją surowców w Boliwii miał objąć YPFB, państwowy koncern paliwowy. Powyższe działania Moralesa spowodowały spadek wiarygodności inwestycyjnej Boliwii w świecie, ograniczenie inwestycji zagranicznych i w efekcie spadek wydobycia ropy naftowej oraz nieznaczny wzrost wydobycia gazu ziemnego (tabela 2)¹⁸. W roku 2000 wpływy do budżetu państwa z tytułu prowadzonej działalności przez zagraniczne firmy stanowiły 61% boliwijskiego PKB, by osiem lat później ulec redukcji do 35% PKB. Pomimo niekorzystnego zjawiska, jakim jest zmniejszenie inwestycji zagranicznych w Boliwii przez niektó-

conspiracies. We respect differences between countries and freedom of thought. Potwierdzeniem tej tezy ma być zwiększona aktywność Boliwii w międzynarodowych instytucjach, szczególnie w świecie latynoamerykańskim, ochrona środowiska naturalnego, współpraca z niezależnymi od USA rządami takich krajów jak Ekwador, Wenezuela, Argentyna czy Brazylia. *Bolivia awaits Russia's technology and energy investment – Morales to RT*, July 3, 2013, <http://www.rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (dostęp: 23.01.2014).

¹⁷ „Oil Nationalization Has Many Forms in Latin America”, *Petroleum Intelligence Weekly*, June 12, 2006.

¹⁸ „Bolivia Endangers Southern Cone Growth”, *Energy Economist*, June 1, 2006.

re kraje, to w perspektywie krótkookresowej polityka Moralesa odniosła pożądany skutek. Moralesowi sprzyjała koniunktura i rosnący popyt rynków światowych na surowce energetyczne. Rosnące zapotrzebowanie na surowce energetyczne ze strony gospodarek takich krajów jak Chiny czy Indie spowodował wzrost cen ropy naftowej i gazu ziemnego. Innym pozytywnym czynnikiem, który ma wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej w Boliwii są inwestycje firm wenezuelskich i rosyjskich w rozwój sektora paliwowego¹⁹.

TABELA 2. WYDOBYCIE ROPY NAFTOWEJ I GAZU ZIEMNEGO W BOLIWII
W LATACH 1991-2008

Rok	Ropa naftowa (mln baryłek rocznie)	Gaz ziemny (mln m ³ miesięcznie)
1991	8,1	105,2
1992	7,8	107,6
1993	8,1	107,6
1994	9,4	115,8
1995	10,4	116,4
1996	10,7	117,6
1997	11,0	106,5
1998	12,6	109,7
1999	10,7	92,2
2000	10,1	127,0
2001	11,4	186,3
2002	11,3	226,7
2003	12,2	261,3
2004	14,2	362,2
2005	15,4	442,7
2006	14,9	474,4
2007	15,0	505,0
2008	14,2	526,0

Źródło: Instituto Nacional de Estadística de Bolivia, <http://www.ine.gov.bo/indice/general.aspx?codigo=40105>, 14.07.2013.

¹⁹ I.C. Rebolledo, „President of Bolivian – American Chamber of Commerce, Inc., *Economic and Investment Outlook*”, w: *U.S.-Bolivia Relations: looking ahead: hearing before the Subcommittee on the Western Hemisphere of the Committee on Foreign Affairs*, House of Representatives, 111th Congress, 1st session, March 3, 2009, Washington D.C. 2009, sygn. 4.F76/1:111-3, s. 32.

W 2009 roku zdominowany przez MAS i wspierany przez prezydenta Moralesa parlament Boliwii uchwalił nową konstytucję, która zgodnie z oczekiwaniami większości społeczeństwa przyznawała ludności indiańskiej pełne prawa obywatelskie. Z punktu widzenia Stanów Zjednoczonych przypominała niekorzystne dla interesów inwestorów amerykańskich zapisy konstytucji meksykańskiej uchwalonej 5 lutego 1917 roku. Podobnie jak w meksykańskiej ustawie zasadniczej zastosowano restrykcyjne względem kapitału zagranicznego rozwiązania²⁰. Przede wszystkim w nowej ustawie zasadniczej ograniczono prawo własności prywatnej. Wprawdzie nie kwestionowano zasady własności prywatnej (art. 56), która została konstytucyjnie zagwarantowana, ale jednak istnieje możliwość jej podważenia w przypadku, gdy jej wykorzystanie „naruszałoby interes kolektywny”. Ponadto faworyzowano przedsiębiorstwa państwowe w gospodarce, w szczególności w przemyśle (art. 316), uprzywilejowywano narodowy kapitał kosztem zagranicznego, a wszystkie inwestycje w Boliwii podlegają bezwzględnie prawodawstwu miejscowemu (art. 320). Zgodnie z przyjętym prawem właścicielem złóż surowców naturalnych jest państwo, którego jedynym reprezentantem jest przedsiębiorstwo YPFB (art. 359). Ponadto konstytucja z 2009 roku zabraniała stacjonowania na terytorium Boliwii oddziałów obcych wojsk (art. 10). Zapis ten wymierzony był w jednostki amerykańskie, które brały dotychczas aktywny udział w walce z boliwijskimi producentami koki²¹.

Warto podkreślić, iż w przeciwieństwie do stosunków z innymi krajami Ameryki Łacińskiej, relacje *stricte* gospodarcze między Waszyngtonem a La Paz zajmują drugorzędne miejsce. Uwagę Waszyngtonu w kontaktach gospodarczych z Boliwią absorbuje aktywność Moralesa na latynoskiej scenie gospodarczej. Boliwia jest wraz z Kolumbią, Peru i Ekwadorem członkiem Wspólnoty Andyjskiej (Andean Community). W kwietniu 2006 roku Wenezuela wystąpiła ze stowarzyszenia. W czerwcu 2006 roku, kiedy Morales stanął na czele organizacji rozpoczęto negocjacje z Unią Europejską. Celem rozmów było doprowadzenie do dywersyfikacji stosunków gospodarczych państw latynoamerykańskich i znalezienie realnej alternatywy dla dominacji gospodarczej ze strony Waszyngtonu. Wyrazem niezależnej polityki gospodarczej prowadzonej przez La Paz było uzyskanie przez Boliwię statusu członka stowarzyszonego z Mercosur. Boliwia w przeciwieństwie do Kolumbii i Peru nie zawarła z USA bilateralnego porozumienia o wolnym handlu.

²⁰ W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych 1815-1945*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2006, ss. 233-234.

²¹ H.S. Klein, op. cit., s. 293.

W maju 2006 roku Boliwia podpisała takie umowy handlowe z Wenezuelą i Kubą. W momencie objęcia władzy przez Moralesa Boliwia była beneficjentem trzech programów pomocowych adresowanych do krajów subregionu andyjskiego przez USA: *Andean Trade Preference Act*, *Andean Trade Promotion/Andean Regional Initiative* oraz *Drug Eradication Act/Andean Counterdrug Initiative*²².

Program autorski Moralesa *Coca Yes, Cocaine No* w walce z narkobiznesem

Stosunki amerykańsko-boliwijskie od momentu objęcia urzędu prezydenta przez Evo Moralesa w styczniu 2006 roku koncentrują się wokół dwóch głównych zagadnień: uprawy koki i produkcji kokainy oraz stanu demokracji w Boliwii i działań La Paz o charakterze antyamerykańskim na arenie międzynarodowej. Od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku wspólne amerykańsko-boliwijskie działania w walce z narkobiznesem koncentrowały się na likwidowaniu upraw koki i miejsc, w których produkowano kokainę oraz zachęcaniu przez wsparcie finansowe chłopów boliwijskich do rezygnacji z uprawiania koki na rzecz alternatywnych roślin np. soi.

Dodatkową zachętą była propozycja Waszyngtonu zamiany długu boliwijskiego na programy pomocowe (*Development Assistance Project*)²³. Środki finansowe były przeznaczone na rozwój gospodarczy tych regionów Boliwii (prowincje Chapare, Yungas), w których ludność uprawiała kokę. Część pieniędzy z długu Amerykanie przeznaczili bezpośrednio na zakup żywności dla Boliwijczyków²⁴.

²² A.M. Villarreal, *Trade Integration in the Americas*, US Congressional Research Service, January 25, 2006, Washington D.C. 2006, ss. 14-18, J.F. Hornbeck, *Mercosur: Evolution and Implications for the U.S. Trade Policy*, US Congressional Research Service, March 26, Washington D.C. 2008, s. 17.

²³ Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku prezydent Boliwii Jaime Paz Zamora przyjął taktykę walki z narkobiznesem w oparciu o pomoc ze strony Waszyngtonu. W maju 1990 roku, podczas spotkania z prezydentem Bushem w Waszyngtonie, Zamora postulował większe wykorzystanie przez USA instrumentów gospodarczych, natomiast ograniczenie zaangażowania militarnego armii amerykańskiej w walce z narkobiznesem w Boliwii. *Two Years after Cartagena: Is the Andean Plan Working?, A Majority Staff Report Prepared by the Committee on the Judiciary and the Caucus on International Narcotics Control, United States Senate, 102nd Congress, 2nd session, February 1992*, Washington D.C. 1993, s. 5, J.G. Sanjines, *148 años de...*, s. 66.

²⁴ Do momentu przejścia władzy przez Moralesa pomoc ekonomiczna USA dla Boliwii nie ograniczała się do wydatków związanych z walką z narkobiznesem. Przez pierwsze pięć lat XXI wieku Boliwia była największym beneficjentem amerykańskiej pomocy finansowej spośród wszystkich krajów Ameryki Łacińskiej, wyprzedzając nawet Meksyk. W 2006 roku Amerykanie dofinansowali La Paz dotacją w wysokości 116.5 mln USD, z których 81 mln USD przeznaczono na

W zamian ówczesne władze boliwijskie zezwalały samolotom amerykańskim na bombardowanie plantacji koki. Dojście do władzy Moralesa wiązało się ze zmianą boliwijskiej filozofii walki z narkobiznesem. Już na początku kadencji w 2006 roku prezydent Morales ogłosił plan walki z narkobiznesem pod znamienym tytułem *Coca Yes, Cocaine No*. Morales jako przedstawiciel ludności indiańskiej, trudniącej się uprawą koki zawarł w swoim programie *Coca Yes, Cocaine No* następujące propozycje: 1. wprowadzenie kontroli państwa nad legalnymi uprawami koki, zaczynając od regionu Chapare, 2. uznanie koki jako tradycyjnej i legalnej używki Boliwijczyków, 3. bezwzględna walka z producentami kokainy na każdym etapie produkcji, 4. produkcja towarów pochodzących z koki w fabrykach kontrolowanych przez państwo²⁵.

Władze boliwijskie podjęły próbę rozpropagowania wśród ludności alternatywnych form wykorzystania liści koki np. jako herbaty. Liberalizację przepisów dotyczących uprawy koki przez Moralesa tłumaczono względami kulturowymi. Uprawa koki była tradycyjnym zajęciem ludności tubylczej i jest nieodzowną częścią tożsamości boliwijskiej. Hugo Chávez zadeklarował pomoc Wenezueli w realizacji czwartego punktu programu *Coca Yes, Cocaine No*. Caracas sfinansowało odbudowę dwóch fabryk w regionie Yungas, w których produkowane są z liści koki mąka i pasta do zębów. Nowe prawo zezwalało każdej rodzinie na legalną uprawę koki na małych działkach o powierzchni 1 cato (1600 m²). Polityka antynarkotykowa prezydenta Moralesa była wymierzona przeciw obecności wojsk amerykańskich, które od kilkunastu lat były obecne na terytorium Boliwii w celu walki z narkobiznesem. Pomimo starań Boliwia pozostała trzecim, po Kolumbii i Peru, światowym producentem kokainy.

Według rządu boliwijskiego polityka *Coca Yes, Cocaine No* przynosiła szybkie efekty. W 2006 roku wojsko boliwijskie skonfiskowało o 26% więcej narkotyków pochodzących z nielegalnych źródeł, niż w roku 2005. Władze w La Paz

walkę z narkobiznesem. W ostatnim roku pomocy Waszyngton zaplanował pomoc w wysokości 99,8 mln USD, w tym 66 mln USD na działania antynarkotykowe. Ze względu na politykę Moralesa Kongres USA nie wyraził zgody na wypłacenie całej sumy. Środki finansowe, poza walką z producentami narkotyków, przeznaczono na następujące cele: program *Child Survival and Health* (16,5 mln USD), programy medyczne: walka z HIV/AIDS, z malarią oraz grypą tzw. Avian Flu (14,7 mln USD), Korpus Pokoju złożony z 140 wolontariuszy (3 mln USD), program aktywizacji najuboższej ludności indiańskiej (10 mln USD). C. Veillette, *Andean Counterdrug Initiative and Related Funding Programs: FY 2006 Assistance*, US Congressional Research Service, January 27, 2006, Washington D.C. 2006, s. 8.

²⁵ C.M. Ribando, *Bolivia: Political and Economic Developments and Relations with the United States*, US Congressional Research Service, January 26, 2007, Washington D.C. 2007, s. 12.

tym samym dawały do zrozumienia administracji prezydenta G.W. Busha, że liberalna polityka antynarkotykowa nie wyeliminuje działań prewencyjnych, do których wykonania nie są potrzebne wojska amerykańskie. Zadaniemi takimi, jak konfiskata narkotyków i likwidacja nielegalnych upraw koki z powodzeniem mogą zająć się siły zbrojne Boliwii. Zdaniem Moralesa, to właśnie dotychczasowe bezprawne i brutalne działania jednostek amerykańskich były przyczyną radykalizacji nastrojów wśród Boliwijczyków i wzrostu tendencji antyamerykańskich. Prezydent Morales przypominał, że prezydent Paz Estenssoro w kwietniu 1986 roku „zaprosił” wojska amerykańskie i amerykańskie agencje cywilne do Boliwii łamiąc art. 59 ówczesnej konstytucji Boliwii. Prezydent Paz Estenssoro podjął decyzję o obecności Amerykanów na terytorium Boliwii bez wymaganej zgody krajowego parlamentu. Prezydent Boliwii wysłał depezę do ambasadora USA w La Paz Johna Rowella, w której prosił o interwencję wojsk USA przeciw plantatorom i producentom narkotyków. W ten sposób rozpoczęła się operacja *Blast Furnace*, która formalnie trwała do listopada 1986 roku. W 1989 roku na mocy porozumienia z prezydentem Boliwii Jaime Paz Zamora prezydent George Bush zainicjował operację *Snowcap*, obejmującą swym zasięgiem Kolumbię, Boliwię (prowincje Yungas i Chapare) i Peru²⁶.

W marcu 2007 roku w konsekwencji na nieprzychylnie wobec USA działania administracji Moralesa i ogłoszenie liberalnej polityki *Coca Yes, Cocaine No* strona amerykańska odpowiedziała redukcją środków finansowych przeznaczonych na walkę z produkcją i handlem narkotykami w Boliwii (tabela 3)²⁷. Ponadto, Amerykanie zwracali uwagę na kilka powodów, które składają się na fiasko polityki *Coca Yes, Cocaine No* autorstwa prezydenta Moralesa²⁸. Przede wszystkim Waszyngton poddawał w wątpliwość rosnące zapotrzebowanie na artykuły spożywcze, do produkcji których wykorzystano liście koki. Krytycy twierdzili, że gdyby stworzyć

²⁶ S.H. Menzel, *Fire in the Andes...*, s. 17, S. Kaufman Purcell, „Moving Conflict to the Sidelines”, w: H. Hammond (red.), *Setting the North-South Agenda. United States-Latin American Relations in the 1990*, University of Miami, North/South Center Press, Miami 1991, s. 19.

²⁷ C.M. Ribando, *Bolivia: Political and Economic...*, op.cit., s. 18.

²⁸ Według urzędników DEA przyjęta przez władze Boliwii pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku zdecydowana postawa wobec plantatorów i producentów narkotyków przyniosła wymierne rezultaty. Dane Departamentu Stanu mówią o systematycznym zmniejszonym wzroście upraw koki w Boliwii. W 2002 roku powierzchnia gospodarstw rolnych, w których uprawiano kokę wzrosła o 23%, w 2003 roku o 17%, rok później wzrost wyniósł tylko 6%, a w 2004 roku 8%. C.A. Youngers, E. Rosin, *Drugs and Democracy in Latin America: The Impact of U.S. Policy*, Washington D.C. 2005, s. 147 oraz U.S. Department of State, *International Narcotics Control Strategy Report*, March 2006, www.state.gov/g/inl/rls/nrcrpt/2006 (dostęp: 13.04.2013).

realny alternatywny i opłacalny dla boliwijskich chłopów program uprawy innych roślin to mit o „kulturowym i tradycyjnym” znaczeniu koki w Boliwii zostały obalony. Stworzenie możliwości legalnego uprawiania koki w regionach Chapare i Yungas spowoduje niekontrolowany wzrost sprzedaży tej rośliny w celu produkcji narkotyku. Zastrzeżenia strony amerykańskiej potwierdzały statystyki. Koronnym argumentem był fakt, że od momentu wprowadzenia programu firmowanego przez prezydenta Moralesa, tylko przez siedem miesięcy obowiązywania nowych przepisów liczba laboratoriów produkujących kokainę podwoiła się, a produkcja kokainy z boliwijskiej koki została przeniesiona na terytorium Kolumbii.

TABELA 3. POMOC FINANSOWA STANÓW ZJEDNOCZONYCH DLA BOLIWII W WALCE Z NARKOBIZNESEM W LATACH 2000-2007 (MLN USD)

	Andean Counterdrug Initiative (ACI) – działania operacyjne	ACI – programy alternatywne	Dofinansowanie armii boliwijskiej	Szkolenie wojska boliwijskiego	Suma
2000	57,0	101,0	-	0,5	158,5
2001	32,0	20,0	-	0,7	52,7
2002	48,0	39,6	2	0,7	90,3
2003	49,0	41,7	2	0,8	93,5
2004	49,2	41,8	4	0,6	95,6
2005	48,6	41,7	-	-	90,3
2006	42,6	36,6	1,00	0,80	81,00
2007	35,0	31,0	0,03	0,05	66,08
Suma	361,4	353,4	9,03	4,15	727,98

Źródło: U.S. Department of State, *Congressional Budget Justifications for Foreign Operations Appropriations*, FY 2000 and FY 2007, <http://www.state.gov/f/releases/iab/>, 21. 03. 2013.

Dane statystyczne, którymi dysponowali Amerykanie potwierdzały skuteczność dotychczasowej polityki zwanej *Zero Narcotics Traffic* realizowanej przez kolejne rządy boliwijskie. Na początku XXI wieku w Boliwii było najmniej plantacji koki spośród innych krajów andyjskich. W Boliwii kokę uprawiano na powierzchni 12 000 hektarów, w Peru było to 36 000 hektarów, a w Kolumbii powierzchnia, na której uprawiano kokę wzrosła do około 150 000 hektarów. Z Boli-

wii pochodziło 16% koki z regionu andyjskiego, w latach dziewięćdziesiątych XX wieku odsetek ten wynosił 25%. Do 2008 roku wojska amerykańskie brały udział w 10 795 operacjach przeciwko plantatorom i producentom narkotyków w Boliwii, w wyniku których skonfiskowano narkotyki o łącznej wadze 1 141 ton²⁹.

Demokracja w Boliwii w erze Moralesa

Drugim ważnym z punktu widzenia Waszyngtonu we współczesnych stosunkach amerykańsko-boliwijskich jest stan demokracji w Boliwii i antyamerykańska polityka zagraniczna prowadzona przez Evo Moralesa. Głównym instrumentem amerykańskiej polityki wspierającej demokrację była do 2013 roku U.S. Agency for International Development (USAID). USAID była obecna w Boliwii od 1964 roku i sfinansowała projekty pomocowe w wysokości 2 mld USD. W 2004 roku w ramach USAID powstało Office of Transition Initiatives (OTI). Głównym zadaniem OTI była pomoc w łagodzeniu napięć społecznych na prowincji oraz przygotowanie Boliwijczyków, szczególnie ludności indiańskiej do kolejnych wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Propagowanie wśród społeczeństwa boliwijskiego haseł o demokratyzacji życia politycznego było zadaniem bardzo istotnym i aktualnym po 2006 roku. Według działaczy amerykańskich Boliwia pod rządami Moralesa pod względem swobód demokratycznych zajmuje dalekie miejsce obok Birmy i Wenezeli. Do 2006 roku w ramach OTI na 291 zrealizowanych programów wydano 10 mln USD. Zdaniem wysokiego urzędnika USAID Adolfo Franco demokracja w Boliwii jest poważnie zagrożona, gdyż „(...) Rząd Moralesa przejawia chęć do konsolidacji władzy wykonawczej i propagowania reform o charakterze antydemokratycznym”³⁰.

Wzmocniona aktywność wolontariuszy USAID w Boliwii wywołała niezadowolenie wśród nowych władz kraju, w tym samego prezydenta Moralesa. Od

²⁹ K.L. Storrs, N.M. Serafino, „Andean Regional Initiative (ARI): FY2002 Assistance for Colombia and Neighbors”, w: A. Tavidze (red.), *Andean Regional Initiative*, New York 2004, s. 88, „Testimony of Congressman Eliot L. Engel on U.S.-Bolivia Relations”, w: *U.S.-Bolivia Relations: looking ahead: hearing before the Subcommittee on the Western Hemisphere of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 111th Congress, 1st session, March 3, 2009*, Washington D.C. 2009, sygn. 4.F76/1:111-3, s. 84.

³⁰ Przesłuchanie przed komisją Izby Reprezentantów miało miejsce w lipcu 2007 roku. *Testimony of Adolfo A. Franco, Assistant Administrator of the Bureau of Latin America and the Caribbean for USAID: Hearing Before the House International Relations Committee, House of Representatives, 109th Congress, 2nd session, June 21, 2006*, Washington D.C. 2007, s. 73. Tłum. RW.

2007 roku nasilały się oskarżenia pod adresem USAID o przygotowywanie zamachu stanu, o destabilizację sytuacji politycznej w kraju oraz buntowanie chłopów na prowincji. Minister Juan Ramon Quintana twierdził, że rząd boliwijski dysponuje dowodami potwierdzającymi działania organizacji amerykańskich o charakterze destabilizacyjnym w wielu krajach Ameryki Łacińskiej, nie tylko w Boliwii. Zagroził wydaleniem członków USAID z Boliwii i zamknięciem biur tej organizacji, jeśli sytuacja nie ulegnie zmianie.

Działacze organizacji wiązali nadzieje ze zmianą na stanowisku prezydenta USA i objęciu go przez Baracka Obamę. Jednak krytyka działań Amerykanów w Boliwii po 2008 roku uległa wzmocnieniu i pojawiały się oskarżenia o wspieranie zamachu stanu i obaleniu władzy MAS i prezydenta Moralesa. Jeszcze we wrześniu 2008 roku z La Paz został odwołany ambasador USA Philip Goldberg, którego oskarżono o przygotowywanie przewrotu politycznego przeciw Moralesowi³¹. Rok później władze boliwijskie zażądały zakończenia misji przez amerykańską Agencję do Walki z Narkotykami DEA³². W 2011 roku podpisano wstępne porozumienie o ponownym nawiązaniu stosunków dyplomatycznych, ale wymiana ambasadorów nie nastąpiła do końca 2013 roku. Pracami Ambasady amerykańskiej w La Paz nadal kieruje urzędnik w randze *chargé d'affaires*. W 2012 roku strona amerykańska wyznaczyła na stanowisko ambasadora USA w Boliwii Jamesa Nealona, urzędnika Departamentu Stanu z trzydziestoletnim stażem. Morales wstępnie zaakceptował kandydaturę nowego przedstawiciela USA w La Paz. Jednak po skandalu związanym z publikacją WikiLeaks, w której pojawia się również nazwisko Nealona rząd boliwijski zdecydował o nienawiązaniu stosunków dyplomatycznych z USA. Według WikiLeaks Nealon w analizach i dokumentach przesyłanych do Departamentu Stanu charakteryzuje Moralesa jako polityka dążącego do destabilizacji sytuacji politycznej w Peru i do obalenia proamerykańskiego prezydenta Peru Alana Garcii.

W swoich radykalnych, antyamerykańskich działaniach Morales uzyskał poparcie ze strony Hugo Chaveza oraz nowo wybranego prezydenta Ekwadoru Ra-

³¹ W marcu 2009 roku został wydalony z Boliwii drugi sekretarz ambasady USA Francisco Martinez. Powodem odwołania dyplomaty amerykańskiego było, zdaniem władz boliwijskich, wspieranie opozycji politycznej i przygotowywanie przewrotu przeciw rządowi w La Paz. „Bolivia Expels US Diplomat for «Conspiracy»”, *Global Research*, March 10, 2009, <http://www.globalresearch.ca/bolivia-expels-us-diplomat-for-conspiracy/12640> (dostęp: 27.02.2014).

³² W. Neuman, „U.S. Agency Is Expelled From Bolivia”, *The New York Times*, May 1, 2013, <http://www.nytimes.com/2013/05/02/world/americas/bolivian-president-expels-us-aid-agency.html> (dostęp: 1.03.2014).

faela Correi. Nealon wskazywał na niebezpieczeństwo dla amerykańskich interesów w świecie latynoamerykańskim wynikające ze ścisłej współpracy pomiędzy Boliwią, Ekwadorem, Wenezuelą i Kubą³³.

Pewne działania Amerykanów dawały jednak asumpt do podjęcia radykalnych kroków przez stronę boliwijską. Przykładem takich działań jest epizod z czerwca 2012 roku, kiedy grupa 50 specjalistów amerykańskich przybyła do Boliwii. Oficjalnym celem misji były badania nad przystosowaniem organizmu ludzkiego do przebywania na dużych wysokościach np. w wysokich górach. Zdaniem Waszyngtonu były to ćwiczenia przygotowujące do działań zbrojnych skierowanych przeciw Talibom w Afganistanie. Oficjalne tłumaczenie obecności Amerykanów w Boliwii nie znajdowało uzasadnienia, gdyż wojska amerykańskie są obecne w Afganistanie od ponad 10 lat, a decyzją prezydenta Obamy akcja militarna wkrótce dobiegnie końca. Wyprawą formalnie kierował profesor University of Colorado Robert Roach, ale nad powodzeniem całości czuwali oficerowie z Defense Intelligence Agency (DIA) na czele z pułkownikiem Patrickiem Mathesem attaché obrony z Ambasady USA w La Paz. Strona boliwijska podważała celowość i legalność tej akcji amerykańskiej. Co ciekawe członkowie grupy, by nie wzbudzać zbytecznego zainteresowania ze strony służb granicznych Boliwii przekroczyli granicę peruwiańsko-boliwijską w małych grupach, a w paszportach posiadali wize turystyczne. Po przekroczeniu granicy Amerykanie udali się niezwłocznie do prowincji Yungas³⁴.

Wiceprezydent Boliwii Alvaro Garcia stwierdził, że „naukowa” misja Amerykanów jest prowadzona nielegalnie gdyż nie posiada odpowiedniego zezwolenia wydanego przez władze boliwijskie. W związku z tym, grupa 50 „naukowców” pogwałciła niezależność Boliwii, a i badania nie posiadały charakteru naukowego. Obecność tej grupy miała na celu przygotowanie powstania w prowincji Yungas skierowanego przeciwko legalnym władzom Boliwii. Po przejściu władzy przez Evo Moralesa, przedstawiciela społeczności indiańskiej można zauważyć faktyczną polaryzację stosunków w społeczeństwie boliwijskim. Coraz bardziej niezadowolona z lewicowych rządów indiańskiej partii MAS jest znacząca grupa potomków kolonistów europejskich. Boliwijczycy pochodzenia europejskiego zarzucają

³³ *Bolivia, Ecuador Accuse U.S. of CIA Destabilization Plots*, Global Research, January 8, 2013, <http://www.globalresearch.ca/bolivia-ecuador-accuse-u-s-of-destabilization-plots/5318120> (dostęp: 11.12.2014).

³⁴ N. Nikandrov, *US Intelligence Mission in Bolivia Busted: US preparing to Destabilize Bolivia again?*, Strategic Culture Foundation, January 22, 2013, <http://www.strategicculturefoundation.com/the-us-prepares-to-destabilize-bolivia-again/5319971> (dostęp: 5.03.2014).

Moralesowi i partii MAS propagowanie marksizmu, rozrost korupcji wśród władz różnego szczebla, pozorowaną walkę z narkobiznesem, a w polityce zagranicznej wskazują na jawny antyamerykanizm i oparcie sojuszy o współpracę z Wenezuelą, Kubą, Chinami oraz Rosją. Zdaniem Garcii Amerykanie próbują również wykorzystać w swojej polityce trudne relacje Boliwii z sąsiadami Paragwajem, Chile oraz Peru.

Po protestach władz Boliwii z Ambasady USA w La Paz odwołany został pułkownik Patrick Mathes, którego zastąpił pułkownik Dennis Fiemeyer. Fiemeyer, doświadczony ekspert Pentagonu w sprawach związanych z Ameryką Południową, potwierdzał napięte stosunki Boliwii z sąsiadami. Według Fiemeyera strategią Boliwii w najbliższej przyszłości jest powrót do terenów należących obecnie do Peru i Chile, dających dostęp La Paz do wybrzeża Oceanu Spokojnego. Boliwia została odepchnięta od wybrzeża Pacyfiku pod koniec XIX wieku w wyniku przegranej tzw. wojny Pacyfiku z Chile³⁵. Niepokój Boliwii wzmocniony został decyzją *U.S. Southern Command* o utworzeniu amerykańskich baz wojskowych w państwach sąsiednich zlokalizowanych wzdłuż granicy z Boliwią: Iquitos w Peru, Concon w Chile oraz Mariscal Estigarriba w Paragwaju³⁶.

W 2013 roku władze boliwijskie rozprawiły się ostatecznie z USAID. Na początku maja Morales publicznie zarzucił wolontariuszom amerykańskim „manipulowanie” ubogą ludnością Boliwii i zachęcanie lokalnych liderów do destabilizacji sytuacji politycznej. Morales zachęcony wcześniejszą decyzją prezydenta Putina, który pod koniec 2012 roku doprowadził do zakończenia misji USAID na terenie Rosji, w maju 2013 roku zmusił członków amerykańskiej organizacji do opuszczenia Boliwii³⁷.

Dla pełnego obrazu należy dodać, że w Boliwii USAID realizowała także programy o charakterze humanitarnym i medycznym, w zakresie ochrony środowiska i prowadziła kampanie przeciw uprawie koki. W 2007 roku na działania USAID w Boliwii administracja prezydenta Busha przeznaczyła 89 mln USD. Z kolei w 2013 roku prezydent Obama przeznaczył na zadania USAID w Boliwii już tylko

³⁵ W. Dobrzycki, op. cit., s. 220.

³⁶ N. Nikandrov, *US Intelligence Mission...*, <http://www.strategicculturefoundation.com/the-us-prepares-to-destabilize-bolivia-again/5319971> (dostęp: 10.03.2014).

³⁷ Stosunki amerykańsko-boliwijskie nadal są napięte. Przykładem jest obecność prezydenta Evo Moralesa w Moskwie w czerwcu 2013 roku na szczycie państw eksportujących gaz ziemny. A. Sanches, „Bolivia’s Evo Morales’ European Tour 2009: Russia Flies the Flag over Latin America and Everyone’s a Winner... Mostly”, *Council on Hemispheric Affairs*, March 19, 2009, <http://www.coha.org/bolivia’s-evo-Morales’-european-tour-2009-russia-flies-the-flag-over-latin-america-and-everyone’s-a-winner...-mostly/> (dostęp: 15.11.2014).

17 mln USD, z których większości nie wykorzystano z powodu decyzji władz z początku maja o wydaleniu pracowników organizacji. Centrala USAID oraz sekretarz stanu John Kerry wyrazili ubolewania i żal, że na żądanie władz Boliwii zakończono misję organizacji³⁸.

Niejako na marginesie stosunków boliwijsko-amerykańskich związanych ze stanem demokracji w Boliwii za prezydentury Evo Moralesa pojawiła się sprawa ekstradycji z USA i osądzenia byłego prezydenta Boliwii Gonzalo Sancheza de Lozady. Lozada był oskarżany o odpowiedzialność za brutalne stłumienie protestów społecznych w 2003 roku. Od sierpnia 2006 roku Gustavo Guzman ambasador Boliwii w Waszyngtonie kilka razy w zdecydowanej formie żądał od strony amerykańskiej ekstradycji Lozady oraz dwóch innych byłych ministrów rządu Lozady. Amerykanie konsekwentnie udzielali odmownej odpowiedzi i nie wyrazili zgody na ekstradycję byłego prezydenta Boliwii, co doprowadziło do kolejnego napięcia w stosunkach na linii La Paz-Waszyngton. Według administracji George'a W. Busha realizacja przez prezydenta Moralesa ustawy o odpowiedzialności przyjętej przez parlament boliwijski jeszcze w 2005 roku nie ma na celu sprawiedliwego osądu Lozady. Działania nowych władz są jedynie próbą wykorzystania przewagi politycznej i rozprawienia się z opozycją. Tezę taką potwierdził w styczniu 2007 roku przewodniczący *National Intelligence* John Negroponte. Zdaniem Negroponte „(...) W Ameryce Łacińskiej demokracja jest najbardziej zagrożona w Wenezueli i Boliwii. Prezydenci Chávez i Morales wykorzystują swoją popularność do ograniczenia opozycji i uniemożliwienia jej powrotu do władzy w przyszłości”³⁹.

³⁸ „Like Russia, Bolivia Expels USAID for Supporting Political Destabilization Activities”, *Global Research*, May 5, 2013, <http://www.globalresearch.ca/like-russia-bolivia-expels-usaid-for-destabilization-activities/5334014> (dostęp: 12.12.2014).

³⁹ *Testimony of John Negroponte, Director of National Intelligence, hearing before the Senate Select Committee on Intelligence, 109th Congress, 1st session, January 11, 2007, Washington D.C. 2007, s. 32.* Tłum. RW. Więcej o kondycji demokracji w krajach subregionu andyjskiego zobacz w: *The State of Democracy in Venezuela: Hearing Before the Subcommittee on Western Hemisphere, Peace Corps, and Narcotics Affairs of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 108th Congress, 2nd session, June 24, 2004, Washington D.C. 2004.*

Wnioski

Z punktu widzenia i interesów Stanów Zjednoczonych Boliwia nie należy do priorytetowych obszarów we współczesnej amerykańskiej polityce zagranicznej. Spośród państw Ameryki Południowej uwaga decydentów amerykańskich jest skupiona na relacjach z Kolumbią, Wenezuelą czy Brazylią. Ważną cezurą w stosunkach boliwijsko-amerykańskich jest rok 2005 i wybór na prezydenta Boliwii Evo Moralesa. Do czasu objęcia urzędu prezydenta przez Moralesa i zapowiedzi zmiany boliwijskiej polityki zagranicznej na bardziej niezależną od USA, w stosunkach bilateralnych dominowały kwestie gospodarcze oraz związane z walką z narkotykowymi grupami przestępczymi. Od początku 2006 roku Amerykanie skupili się na współpracy w walce z narkobiznesem. Rozbieżności w metodach stosowanych w zwalczaniu przestępczości narkotykowej są widoczne. Morales, inicjując program *Coca Yes, Cocaine No* sprzeciwił się militarnym rozwiązaniom forsowanym przez stronę amerykańską. Jednak szczególnie niepokój administracji amerykańskiej wzbudza stan demokracji po przejęciu władzy przez Evo Moralesa. Ponadto Amerykanie obawiają się zorganizowania koalicji antyamerykańskiej państw południowoamerykańskich z Boliwią na czele. Warto nadmienić, że potencjalnymi sojusznikami Moralesa mogą być Ekwador, Argentyna czy Wenezuela. Wymienione wyżej problemy są obecnie przyczyną ochłodzenia stosunków La Paz z Waszyngtonem. Boliwia, ze względu na stosunkowo niewielki potencjał gospodarczy, demograficzny czy geostrategiczny nie odgrywa znaczącej roli w polityce zagranicznej USA w regionie.

Bibliografia

- Bolivia Awaits Russia's Technology and Energy Investment – Morales to RT*, July 3, 2013. <http://www.rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (dostęp 23.01.2014).
- „Bolivia, Ecuador Accuse U.S. of CIA Destabilization Plots”, *Global Research*, January 8, 2013, <http://www.globalresearch.ca/bolivia-ecuador-accuse-u-s-of-destabilization-plots /5318-120> (dostęp: 11.12.2014).
- „Bolivia Endangers Southern Cone Growth”, *Energy Economist*, June 1, 2006.

- „Bolivia Expels US Diplomat for «Conspiracy»”, *Global Research*, March 10, 2009. <http://www-globalresearch.ca/bolivia-expels-us-diplomat-for-conspiracy/12640> (dostęp: 27.02.2014).
- Bush, George W. (1999), *A Distinctly American Internationalism*, Ronald Reagan’s Library, Simi Valley, November 19, www.mtholyoke.edu/acad/interel/bush/wspeech.htm (dostęp: 29.07.2014).
- Dobrzycki, Wiesław (2006), *Historia stosunków międzynarodowych 1815-1945*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Eaton, Kent H. (2006) „Bolivia at the Crossroads: Interpreting the December 2005 Elections”, *Strategic Insights*, Vol. 5, No. 2.
- Gamarra, Eduardo A. (1994), *Entre la droga y la democracia. La cooperación entre Estados Unidos-Bolivia y la lucha contra el narcotráfico*, ILDIS, La Paz.
- Garcia, Michael J. (2013), *U.S. May Face Significant Obstacles in Attempt to Apprehend Edward Snowden*, US Congressional Research Service, Washington D.C.
- Gordon, Gretchen (2006), „The United States, Bolivia and the Political Economy of Coca”, *Multinational Monitor*, vol. 27, no. 1.
- Hornbeck, John F. (2008), *Mercosur: Evolution and Implications for the U.S. Trade Policy*, US Congressional Research Service, March 26, Washington D.C.
- Kaufman, Purcell S. (1991), „Moving Conflict to the Sidelines”, w: Hammond, Henry (red.), *Setting the North-South Agenda. United States – Latin American Relations in the 1990*, University of Miami, North/South Center Press, Miami.
- Klein, Herbert S. (2011), *A Concise History of Bolivia*, Cambridge University Press, New York.
- Kurtz-Phelan Daniel (2005), „Coca is Everything Here”, *World Policy Journal*, vol. 22, no. 3.
- Lehman, Kenneth D. (1999), *Bolivia and the United States: A Limited Partnership*. University of Georgia Press, Athens/London.
- „Like Russia, Bolivia Expels USAID for Supporting Political Destabilization Activities”. *Global Research*, May 5, 2013, <http://www.globalresearch.ca/like-russia-bolivia-expels-usaid-for-destabilization-activities/5334014> (dostęp: 12.12.2014).
- Ługowska, Urszula (2002), *Boom kokainowy w Ameryce Łacińskiej. Casus Boliwii*, Trio, Warszawa.
- „Oil Nationalization Has Many Forms in Latin America”, *Petroleum Intelligence Weekly*, June 12, 2006.
- McCormack, Sean (2006), *U.S. State Department Regular News Briefing*, January 20.
- Menzel, Sewall H. (1997), *Cocaine Quagmire. Implementing the U.S. Anti-Drug Policy in the North Andes – Colombia*, University Press of America, Lanham/New York/Oxford.

- Menzel, Sewall H. (1996), *Fire in the Andes. U.S. Foreign Policy and Cocaine Politics in Bolivia and Peru*, University Press of America, Lanham/New York/London.
- Neuman, William (2013), *U.S. Agency Is Expelled From Bolivia*, The New York Times, May 1, <http://www.nytimes.com/2013/05/02/world/americas/bolivian-president-expels-us-aid-agency.html> (dostęp: 11.12.2014).
- Nikandrov, Nil (2013), *US Intelligence Mission in Bolivia Busted: US preparing to Destabilize Bolivia again?*, Strategic Culture Foundation, January 22, <http://www.strategicculture-foundation.com/the-us-prepares-to-destabilize-bolivia-again/5319971> (dostęp: 10.03.2014).
- Palmer, David S. (2006), *U.S. Relations with Latin America during the Clinton Years*, University Press of Florida, Gainesville.
- Ribando, Clare M. (2007), *Bolivia: Political and Economic Developments and Relations with the United States*, US Congressional Research Service, January 26, Washington D.C.
- Ribando, Clare M., Sullivan, Mark P. (2013), *Latin America: Energy Supply, Political Developments, and U.S. Policy Approaches*, US Congressional Research Service, January, Washington D.C.
- Sanches, Alex (2009), „Bolivia’s Evo Morales’ European Tour 2009: Russia Flies the Flag over Latin America and Everyone’s a Winner... Mostly”, *Council on Hemispheric Affairs*, March 19, <http://www.coha.org/bolivia's-evo-Morales'-european-tour-2009-russia--flies-the-flag-over-latin-america-and-everyone's-a-winner...-mostly/> (dostęp: 15.11.2014).
- Sanjines, Goytia Julio (1996), *148 años de relaciones diplomáticas Bolivia-EE.UU.*, J. Sanjines Goytia, La Paz.
- Shifter, Michael (2004), „Breakdown in the Andes”, *Foreign Affairs*, <http://www.foreign-affairs.com/articles/60103/michael-shifter/breakdown-in-the-andes> (dostęp: 8.04.2014).
- Storrs Larry K., Serafino Nina M. (2004), „Andean Regional Initiative (ARI): FY2002 Assistance for Colombia and Neighbors”, w: Tavidze, Albert (red.), *Andean Regional Initiative*, Nova Science Publishers, New York.
- Testimony of Adolfo A. Franco, Assistant Administrator of the Bureau of Latin America and the Caribbean for USAID: hearing before the House International Relations Committee, House of Representatives, 109th Congress, 2nd session, June 21, 2006. Washington D.C. 2007.*
- Testimony of John Negroponte, Director of National Intelligence, hearing before the Senate Select Committee on Intelligence, 109th Congress, 1st session, January 11, 2007. Washington D.C. 2007.*

Two Years after Cartagena: Is the Andean Plan Working?. A Majority Staff Report Prepared by the Committee on the Judiciary and the Caucus on International Narcotics Control, United States Senate, 102nd Congress, 2nd session, February 1992, Washington D.C 1993.

U.S.-Bolivia Relations: Looking Ahead: Hearing Before the Subcommittee on the Western Hemisphere of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 111th Congress, 1st session, March 3, 2009, Washington D.C. 2009, sygn. 4.F76/1:111-3.

U.S. Department of State (2006), *International Narcotics Control Strategy Report*, March, www.state.gov/g/inl/rls/nrcrpt/2006 (dostęp: 13.04.2013).